

Trygve Poppe, Ole Bendik Dale, Mona Gjessing, Karoline Sveinsson, Torunn Taksdal og Brit Tørud

Forfatterene har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

God dyrevelferd er god menneskevelferd

Vi er en gruppe på seks veterinærer, med til sammen 164 års erfaring med fiskehelse og patologi. Derfor mener vi å ha et sterkt faglig og erfaringsbasert grunnlag for å gjøre oss noen tanker om hvordan dyrene vi undersøker kan ha hatt det mens de levde. Vi ser dessverre at altfor mange av våre pasienter ikke har hatt det bra, og at vår reelle påvirkningskraft er minimal.

Disse refleksjonene gir oss en del kvaler, kanskje fordi det dypest sett handler om hvem vi vil være som mennesker. Det handler om våre grunnleggende verdier og holdninger som veterinærer. For noen av oss har dette over lang tid blitt en emosjonell belastning.

Temaet har også nylig blitt aktualisert gjennom et økende fokus rundt veterinærers psykiske helse (se blant annet NVT nr. 1, 2022). Vi hører kollegaer beskrive en arbeidshverdag som til slutt går på helsa løs fordi systemene svikter. Dette er en situasjon vi som fiskeveterinærer kjenner oss igjen i – noen grunnleggende systemer i oppdrettsnæringen åpner for dyretragedier, og vi føler oss som maktesløse observatører.

Som veterinærer føler vi et ansvar for å være dyrenes, i dette tilfelle fiskens, talspersoner. Samtidig prøver vi å støtte oppdrettsnæringen med kunnskapsbaserte vurderinger. I utgangspunktet to ting som burde være forenelige med hverandre, men denne balansegangen er mentalt slitsom. Ikke bare fordi vi føler at vi svikter dyrene vi ønsker å hjelpe, men

også fordi vi må navigere oss gjennom kompliserte og tidvis betente temaer med store, ressurssterke aktører som motparter. Kanskje det er derfor vi føler oss ensomme i kampen, nettopp fordi det er for skremmende å rette kritikk mot landets nest største næring.

En næring i krise får sette standarden. Vi er ikke motstandere av fiskeoppdrett, men vi er meget bekymret for en utvikling der svært høy dødelighet og dårlig dyrevelferd er resultatet. For oss er dette forhold som beskriver en næring i krise. En krise som går under radaren fordi den ikke er av økonomisk art. Vi ønsker at myndighetene som har ansvar for næringen kan vise at de gjør nettopp det; tar ansvar og stiller spørsmålet: Hva i all verden er det vi holder på med? Isteden melder den ene regjeringen etter den andre at oppdrettsnæringen skal gjennom

enorm vekst de kommende årene. Utad ser det ut som vi alle er blitt vant til, og aksepterer, sykdomsproblemer og dårlig dyrevelferd som et nødvendig onde for en næring i vekst.

Dagens oppdrettsnæring er sammensatt, med både små og store aktører, ulike bedriftskulturer og ulike eierskapsforhold. Mange av aktørene driver svært godt med god fiskehelse og god dyrevelferd. Norsk oppdrettsnæring består også av svært mange dyktige og dedikerte fagfolk med stor grad av omsorg for dyrene de har ansvaret for, og de har stor

kunnskap for betydningen av godt dyrehold for fiskens helse og velferd. Dette er det verdt å merke seg; det går an å produsere fisk der man tar

ansvar for dyrene man har valgt å ha i sin varetekt, uten at det straffer seg økonomisk.

Selskaper og enkeltpersoner med slike kvaliteter heier vi på; de viser at det går an å drive fiskeoppdrett

Vi vil med dette rette søkelyset mot noen av de etiske dilemmaene vi opplever som en stor utfordring i vårt arbeid som veterinærer for oppdrettsfisk.

på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte som nettopp ble presentert i Fiskehelse rapporten 8. mars 2022. Samtidig er det et sørgelig faktum at næringen som helhet sliter med dårlig dyrevelferd, høy dødelighet og dårlig omdømme, og slik har det vært i mange år. Noen selskaper lar biologien sitte i førersetet når produksjonsplaner utformes, men totalt sett er det alt for sjelden at de med biologisk kompetanse får styre denne prosessen. Isteden er det regnearkene som bestemmer. Vi tenker derfor også på ansatte i næringen som må forholde seg til systemer som ikke legger til rette for god dyrevelferd.

Smertefull spagat. La oss presisere at dette innlegget ikke er ment som et angrep mot alle de ildsjelene som står på for fisken hver eneste dag, inkludert de som jobber i oppdrettsnæringen. Vi er også på ulike måter knyttet til næringen i vårt daglige arbeid, men hva er karrieren til syvende og sist verdt når den er tilbrakt i en smertefull spagat i forsøk på å ivareta både fiskens og oppdrettselskapenes interesser?

Næringen har mange fantastiske ansatte som har et genuint ønske om at fisken skal ha det bra, som stiller godt med den, og som blir påvirket når dyrene de har ansvar for lider. Ikke fordi selskapet taper penger, men fordi det er vondt å se dyr ha det vondt. Spesielt ille er det å se på lidelse satt i system. Det er menneskene som jobber tette på

fisken som best ser resultatet av at ord som «biomasse» og «produksjonsvolum» dikterer forholdene ved anlegget.

Forbruk av dyr. Vi leser i Fiskehelse rapporten at det årlig dør cirka 60 millioner laks i sjøvannsfasen, og nesten like mange rensefisk. I tillegg dør det, eller blir det utsortert, ifølge historiske tall, minst 100 millioner laks årlig før de når sjøen. Vi vet ikke nøyaktig hvor mange de er, eller hvorfor de dør, for de registreres kun som «utkast» i tonn. Da blir det vanskelig å identifisere forbedringspotensialet. Reflekterer næringen selv over hvorfor fisken er «utkast», og hvordan livet var før de ble «utkast»? Dyrevelferdsloven sier klart at dyr har egenverdi, men laks som ikke er sjøsatt ennå, har visst ikke rukket å få egenverdi. De er bare en del av en avtalt, leveringsklar biomasse. Om høy «forventet dødelighet» truer dette målet, er løsningen for noen aktører å pøse på med ekstra mange nyklekkede lakseunger i håp om at nok overlever til at det lønner seg. Igjen, uten å lytte til anleggets ansatte og deres erfaringer.

Vi innser at det er en lang vei å gå når næringen underslår sine problemer med dødelighet og dårlig velferd som en «*biologisk episode*», «*svinn*» og «*affisert biomasse*».

Når slike begreper brukes konsekvent om dyr, fører det til en fremmedgjøring overfor artene det er snakk om, så vel som en distansering fra vår egen rolle som veterinær. Vi skulle ønske at flere innså at begreper som «*normalt svinn*» reduserer både fiskens velferd og den etiske velferden til de menneskene som jobber med fisken.

Sykdom og lidelse. I alt husdyrbruk har man en viss dødelighet i løpet av produksjonen, og det aksepterer vi i ulik grad. I oppdrettsnæringen har man en høy dødelighet, ofte kalt «svinn». Dette har sneket seg inn som «normal» dødelighet og kalkuleres med i budsjettene. I tillegg til denne

«*normale*» dødeligheten har det dukket opp en differensiering, nemlig «uventet» eller «ekstraordinær» dødelighet. Vi lurer på hva

det gjør med oss som mennesker og veterinærer å stilltiende venne seg til den høye «normale» dødeligheten?

Faglig grunnlag. Som veterinærer har vi spesialisert kunnskap om betydningen av og konsekvensene av de sår og skader vi ser på fisken. Med vår erfaring innen patologi, kan vi forestille oss hva dette betyr for hvordan fisken har det, uten at det blir subjektiv «synsing og

Det er ekstremt mange fisk som går tapt, og dette er etter våre begreper et utslag av grådighet og representerer et kynisk forbruk av husdyr.

Sårskader og kardiomyopatisyndrom (CMS) er de to viktigste dødsårsaker i norsk fiskeoppdrett ifølge Fiskehelse rapporten fremlagt 8. mars 2022. Foto: Trygve T. Poppe

føleri». Ofte ser vi enkeltdyr med invalidiserende organskader der oppdrettsnæringen pakker inn den ubehagelige sannheten og kaller det «*affisert biomasse*». Vi skjønner for eksempel at bak diagnoser som PD, HSMB eller kompleks gjellebetennelse, er dette enkeltindivider med alvorlige kroniske muskelsmerter, og med alvorlige gjelleskader som medfører respirasjonsbesvær som ville gitt behov for respirator hos mennesker.

I takt med økt resistens mot lakselusmidler har det dukket opp nye metoder for å bli kvitt lus. Fellesnevneren er høy grad av trenging, håndtering og stress. Forsøk med termisk avlusing uten trenging og mye håndtering resulterte i fisk som viste panikkreaksjoner i møte med varmt vann. Vi vet at laksens trivselstemperatur er rundt +10-14°C. Hvordan oppleves da termisk lusebehandling med temperaturer på rundt 30°C? Føles det litt som å bli kokt levende? Det vi vet er at fisken i ettertid er veldig utsatt for annen sykdom, og spesielt sårlidelser på grunn av skader fra behandlingen.

«Vintersår» og «behandlingsskader» betyr i de fleste tilfeller faktisk urovekkende mange individer med store, åpne hudsår som utvilsomt er smertefulle, og som ofte blir infisert med bakterier som senere gir blodforgiftning. Vi vet også at sirkulasjonssvikt og CMS er de viktigste dødsårsakene under og i etterkant av såkalt ikke-medikamentell lusebehandling. Dette forteller oss at norsk oppdrettsfisk har et generelt hjerteproblem: Det vi hos andre arter, inkludert oss mennesker, kaller «livsstilsykdommer», og at disse fiskene neppe har det godt.

Andre husdyrnæringer.

Hjertelidelser hos oppdrettsfisk gir assosiasjoner til andre husdyrnæringer. For eksempel fjærkre som vokser altfor fort, og har sin egen variant av «hjertesprekk» som følge av dette. Når det er den største, nesten slakteferdige fisken som plutselig dør, er man gjerne ekstra opptatt av å finne årsaken. Men hva om den grunnleggende årsaken er selve driften, eller rovdriften? Å bli stor og i godt hold på relativt kort tid er ikke nødvendigvis et tegn på god helse, snarere tvert imot. Innen

fjærkrenæringen virker det som det er tatt ansvar ved å i økende grad bruke saktevoksende raser som et velferdstiltak. Oppdrettsnæringen later ikke til å være interessert i å gjøre noe lignende, selv om enkelte aktører har oppdaget at saktevoksende smolt gir robust og frisk laks i sjøen.

Vi gruer oss litt hver gang vi skal åpne en stor laks.

Hver eneste oppdrettslaks vaksineres med stikk i buken. Det er naturligvis vel og bra at fisken på denne måten beskyttes mot alvorlige smittsomme sykdommer. Vaksiner er et gode for smittesituasjonen i fiskeoppdrett, og gir lavere dødelighet og dermed mindre økonomiske tap. Vi vet også at vaksinen forårsaker bukhinnebetennelse, og at bukhinnebetennelse er svært smertefullt for andre arter. Det er ingen grunn til å tro at fisk er et unntak, men det aksepteres tydeligvis. Når oppdrettsfisken ender sine dager, har denne bukhinnebetennelse blitt kronisk og har fått herje i lang tid. Vi gruer oss litt hver gang vi skal åpne en stor laks, i frykt for å finne organene i varierende grad sammenvokst av bukhinnebetennelse. Noen ganger er det så ille at indre organer har blitt deformert, eller til og med har revnet over tid fordi de blir trukket i ulike retninger av sammenvoksingene. Selv om ikke alle tilfeller er så ille, er vaksinerelatert bukhinnebetennelse blitt et «normalfunn», men det føles ikke godt, og burde ikke være normalt, å måtte stille diagnosen daglig på nesten hvert eneste undersøkte individ gjennom flere år.

«Det er jo bare fisk». Uheldigvis for fisken er den veldig annerledes enn oss; den er vekselvarm, den puster under vann og den har ikke et kroppsspråk eller ansiktsuttrykk som vi mennesker intuitivt forstår eller som lett vekker empati. Nettopp fordi fisk er så veldig annerledes fra oss, andre pattedyr og fugler, bør vi være ekstra ydmyke og varsomme. Når man ser på det store antallet fisk som dør, så blir det ikke riktig å si at situasjonen er preget av varsomhet. Et godt eksempel er vurdering av sykdomsforandringer i gjellene. Vi har flere ganger opplevd å kontakte fiskehelsetjenesten for

å fortelle at gjellene er i elendig forfatning, og at fisken for all del ikke må stresses, bare for å få høre at fisken dessverre skal og må avluses om kort tid. Det er allerede bestemt. Begge parter vet at det blir fatalt for mange individer, og ingen av oss liker det vi er med på. Det blir en umulig situasjon, men reglene for avlusing av oppdrettslaks må følges, ellers får det store konsekvenser for driften av lokaliteten. Hensynet til dyrevelferden hos allerede syke oppdrettslaks bør veie mer enn i dag, og løftes opp i debatten om lakselusbehandlinger.

Enda et nødvendig onde. Rensefisk blir for eksempel beskrevet som nødvendig i kampen mot lakselus. Men hva er det som rettferdiggjør at det er nødvendig å bruke et dyr på denne måten? Mye tyder på at det faktisk bare er noen få rensefisk som blir gode lusespisere, de øvrige er fornøyde med føret de blir tilbudt. Vi har slått fast at dødeligheten for oppdrettsfisken er alt for høy, men for rensefisken er den faktisk tilnærmet 100 prosent.. Noen heldige klarer kanskje å rømme. Rensefisken har én livsoppgave; spise lus, og når antallet rensefisk synker på grunn av dødelighet og predasjon, fylles det bare på med flere. Hva sier denne bruk-og-kast-holdningen vår om Norges syn på dyrs egenverdi?

Det gjør noe med oss når slike og lignende situasjoner blir en stor del av arbeidsdagen. Det føles feil, både som veterinær og menneske, og vi er redd vi blir kyniske når vi stadig føler oss tvunget til å akseptere at etiske grenser flyttes. Samtidig lurar vi på hva vår rolle egentlig er når vi bare registrerer og rapporterer om skadene, men føler ikke vi får muligheten til å faktisk gjøre noe for fisken.

Maktesløshet og tristhet. Vi har hatt tro på at det nytter å snakke om fiskevelferd og at god velferd vil være positivt for næringen, både økonomisk og omdømmemessig. Samtidig registrerer vi at næringen vokser og ekspanderer uten at den har kontroll på sine eksisterende problemer. Vi ønsker at løftene om bedre dyrevelferd blir til handling, slik at vi kan tro at nå, endelig, mener næringen faktisk alvor.

Selv om vi føler at vi gjør en

viktig jobb for dyr og dyrehelsen, kjenner vi også på at vi er en del av et serviceapparat for en næring vi i stadig mindre grad vil identifiseres med. Kan vi stå inne for det vi bruker utdannelsen vår til? Makteløshet leder fort til apati og tvil om det nytter å komme med faglige og etiske argumenter, uansett hvor godt begrunnet de er. Vi ønsker at flere fagfolk hever stemmen i denne debatten, og håper at det vil tvinge frem nødvendige endringer i næringen.

Forfatterne av dette innlegget støttes av mange kolleger med samme faglige grunnlag som oss, men som av ulike årsaker finner det sikrest å være anonyme støttespillere. Kritisisk refleksjon rundt oppdrettsnæringen kan medføre negative konsekvenser for arbeidssituasjonen og fremtidig karriere.

Grunnen til at vi skriver dette innlegget er at vi som mennesker, veterinærer og profesjonelle patologer misliker det vi hver dag finner i undersøkelsesmaterialet fra oppdrettsnæringen. Hvor mye den enkelte påvirkes av slike funn varierer naturligvis mye. For noen av oss er det en betydelig psykisk påkjenning å erkjenne at et stort antall dyr daglig utsettes for en lang rekke alvorlige skader som sterkt forringer deres velferd og medfører høy dødelighet.

Forfatterne er personer som har eller har innehatt sentrale stillinger innen diagnostikk, forskning, forvaltning og undervisning innen fiskehelse og fiskevelferd.

Trygve Poppe – er professor emeritus ved Veterinærhøgskolen NMBU
Ole Bendik Dale – er seksjonsleder, Forskning akvatisk biosikkerhet, Veterinærinstituttet
Mona Gjessing – er forsker, Forskning akvatisk biosikkerhet, Veterinærinstituttet
Karoline Sveinsson – er veterinær, Forskning akvatisk biosikkerhet, Veterinærinstituttet
Torunn Taksdal – er veterinær, Veterinærinstituttet
Brit Tørud – er veterinær, fagansvar fiskehelse, havbruk, villfisk og velferd, Veterinærinstituttet